

QADRIYAT TUSHUNCHASINING FALSAFIY, PEDAGOGIK VA LINGVODIDAKTIK TALQINI HAMDA TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI

Muxtorova Madina Baxtiyorjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy ijtimoiy-gumanitar fanlar doirasida “qadriyat” tushunchasining mohiyati falsafiy, pedagogik va lingvodidaktik yondashuvlar asosida kompleks tahlil qilinadi. Qadriyatlarning jamiyat ma’naviy taraqqiyoti, shaxs kamoloti va ta’lim-tarbiya jarayonidagi metodologik ahamiyati ochib beriladi. Falsafiy yondashuvda qadriyatlar aksiologiya doirasida universal kategoriya sifatida talqin qilinib, ularning obyektiv va subyektiv jihatlari yoritiladi. Pedagogik nuqtayi nazardan qadriyatlarning shaxs tarbiyasi va ta’lim mazmunidagi o’rni asoslanadi, qadriyatlarga yo’naltirilgan ta’lim konsepsiyasining mazmuni ochib beriladi. Lingvodidaktik yondashuvda esa til ta’limi jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirishning didaktik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqolada qadriyatlarning zamonaviy ta’lim tizimida shaxsga yo’naltirilgan, madaniy jihatdan boy ta’lim muhitini yaratishdagi o’rni asoslab berilgan.

Kalit so’zlar: qadriyat, aksiologiya, falsafiy yondashuv, pedagogik yondashuv, lingvodidaktika, ta’lim jarayoni, ma’naviy tarbiya, milliy va umuminsoniy qadriyatlar.

Zamonaviy ijtimoiy-gumanitar fanlar rivojida “qadriyat” tushunchasi tayanch va yetakchi kategoriyalardan biri sifatida qaraladi. Jamiyatning ma’naviy yuksalishi, inson shaxsining kamol topishi hamda ta’lim-tarbiya jarayonining mazmun va yo’nalishini belgilashda qadriyatlar muhim metodologik asos bo’lib

xizmat qiladi. Ayniqsa, globallashuv jarayonlari jadallashgan hozirgi sharoitda milliy o'zlikni asrash, madaniy identifikatsiyani mustahkamlash va ta'lim tizimini insonparvarlik ruhida tashkil etish masalalarida qadriyat tushunchasini falsafiy, pedagogik hamda lingvodidaktik jihatdan kompleks o'rganish alohida dolzarblik kasb etadi. Qadriyatlar nafaqat nazariy tushuncha, balki jamiyat hayotida real ijtimoiy-amaliy mazmunga ega bo'lgan muhim fenomen sifatida namoyon bo'ladi.

Falsafada qadriyatlar masalasi aksiologiya doirasida tadqiq etilib, u insonning borliq, jamiyat, o'z-o'zi va atrof-muhitga bo'lgan munosabatlarini belgilovchi mezonlar tizimi sifatida talqin qilinadi. Aksiologik yondashuvga ko'ra, qadriyatlar obyektiv va subyektiv jihatlarni o'zida mujassamlashtiradi: ular bir tomondan jamiyat taraqqiyoti jarayonida shakllangan ijtimoiy hodisa bo'lsa, ikkinchi tomondan shaxs ongida individual tarzda idrok etiladi. Falsafiy manbalarda qadriyatlar ko'pincha ezgulik va yovuzlik, yaxshilik va yomonlik, go'zallik va xunuklik, haqiqat va yolg'on kabi qarama-qarshi tushunchalar orqali izohlanadi. Antik davr mutafakkirlari qadriyatlarni axloqiy kamolot va ezgulik g'oyalari bilan bog'lagan bo'lsalar, yangi davr faylasuflari ularni inson erkinligi, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy taraqqiyot mezoni sifatida sharhlaganlar. Zamonaviy falsafiy qarashlarda esa qadriyatlar inson hayotining mazmuni va maqsadini belgilovchi universal kategoriya sifatida baholanadi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanat, qadriyatlarning tarixiylik va vorislik xususiyati hamda ularning madaniy kontekst bilan uzviy bog'liqligi falsafiy tahlilning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan qadriyat tushunchasi shaxs tarbiyasi va ta'lim mazmunining ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik talqinda

qadriyatlar o'quvchi shaxsida shakllantirilishi lozim bo'lgan axloqiy, ijtimoiy, madaniy va fuqarolik sifatlarining majmuasi sifatida qaraladi. Ta'lim jarayoni nafaqat bilim va ko'nikmalarni berish, balki qadriyatlarni singdirish, shaxsda ijobiy hayotiy pozitsiya va faol fuqarolik munosabatini shakllantirish vazifasini ham bajaradi. Zamonaviy pedagogikada qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi alohida ahamiyatga ega bo'lib, unda ta'lim markaziga o'quvchi shaxsi qo'yiladi va uning ma'naviy-axloqiy rivoji ustuvor vazifa sifatida belgilanadi. Insonparvarlik, vatanparvarlik, mas'uliyat, bag'rikenglik, mehnatsevarlik kabi qadriyatlar pedagogik jarayonning asosiy maqsadli yo'nalishlari sifatida e'tirof etiladi. Qadriyatlar o'qituvchining shaxsiy namunasi, ta'lim mazmuni, metod va vositalar orqali shakllanib, kompetensiyaviy yondashuv sharoitida bilim va ko'nikmalar bilan uzviy bog'liq holda rivojlanadi. Bu esa ta'lim natijalarini faqat akademik yutuqlar bilan emas, balki shaxsning ijtimoiy faolligi va axloqiy yetukligi bilan baholashni taqozo etadi.

Lingvodidaktika tilni o'qitish nazariyasi va amaliyotini o'rganuvchi fan sohasi sifatida qadriyat tushunchasini til ta'limining mazmuniy va maqsadli komponenti sifatida talqin qiladi. Lingvodidaktik yondashuvga ko'ra, til faqat kommunikativ vosita emas, balki milliy madaniyat, tarix va qadriyatlarning tashuvchisidir. Shu sababli til ta'limi jarayonida qadriyatlarni singdirish muhim didaktik vazifa hisoblanadi. So'z, ibora va matnlar orqali qadriyatlar bevosita yoki bilvosita ifodalanadi, maqol va matallar, badiiy asarlar, tarixiy va huquqiy hujjatlar esa til ta'limida milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni yorituvchi samarali manbalar bo'lib xizmat qiladi. Zamonaviy til ta'limida kommunikativ-pragmatik va madaniyatlararo yondashuvlar o'quvchida nafaqat til kompetensiyasini, balki

madaniy va aksiologik kompetensiyani ham rivojlantirishni nazarda tutadi. Natijada tilni o'rganish jarayoni shaxsning ma'naviy kamolotiga xizmat qiluvchi muhim omilga aylanadi.

Qadriyat tushunchasining falsafiy, pedagogik va lingvodidaktik talqinlari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'zaro bir-birini to'ldiradi. Falsafiy yondashuv qadriyatlarning umumiy mohiyati va ijtimoiy ahamiyatini belgilab bersa, pedagogik yondashuv ularni shaxs tarbiyasida amalga oshirish mexanizmlarini ochib beradi, lingvodidaktik yondashuv esa qadriyatlarni til ta'limi orqali singdirishning aniq usul va vositalarini ishlab chiqadi. Ushbu yondashuvlarning uyg'unligi zamonaviy ta'lim tizimida shaxsga yo'naltirilgan, qadriyatlarga asoslangan va madaniy jihatdan boy ta'lim muhitini shakllantirish imkonini beradi. Ayniqsa, ona tili va adabiyot ta'limida qadriyatlarning uzviy ifodalanishi o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, til va madaniyatga hurmat tuyg'usini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jamiyat hayotida amalga oshirilayotgan chuqur va keng ko'lamli islohotlar inson manfaatlarini ustuvor yo'nalish sifatida ta'minlashga qaratilganligi bilan tavsiflanadi. So'nggi yillarda mamlakatimizda olib borilayotgan tizimli o'zgarishlar natijasida fuqarolarning turmush tarzi, ijtimoiy faolligi va dunyoqarashida sezilarli o'zgarishlar yuz bermoqda. Ushbu jarayonlar fonida jamiyatda yangi mazmundagi qadriyatlar va zamonaviy an'analar shakllanib bormoqda. Milliy va ma'naviy merosga hurmat, diniy qadriyatlar, urf-odatlar va tarixiy boyliklarni asrab-avaylash davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Milliy va ma'naviy qadriyatlarning saqlanishi millat barqaror rivojlanishining muhim sharti

bo‘lib, millatning shakllanishi va kamoloti avvalo axloqiy-ma‘naviy qadriyatlar bilan uzviy bog‘liqdir.

Mustaqillik sharoitida qadriyat tushunchasi mazmunan boyib, jamiyat va shaxs ongida yangi baholash mezonlari shakllandi. Tarixiy jarayonlar davomida muayyan vaziyatga qarab ayrim qadriyatlar ustuvor ahamiyat kasb etadi: tinchlik, erkinlik, ozodlik, adolat, sog‘lik va barqarorlik shular jumlasidandir. Shu bilan birga, barcha urf-odat va an‘analarni qadriyat sifatida baholab bo‘lmasligi ta‘kidlanadi, chunki ayrim salbiy holatlar jamiyat taraqqiyotiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Qadriyatlar jamiyatning yuksalishi va farovonligiga xizmat qiluvchi ma‘naviy boyliklar sifatida qaraladi.

Xulosa qilib aytganda, qadriyat tushunchasi inson va jamiyat hayotining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, uning falsafiy, pedagogik va lingvodidaktik jihatdan kompleks o‘rganilishi jamiyat taraqqiyoti hamda shaxs kamolotidagi o‘rnini chuqurroq anglash imkonini beradi. Qadriyatlarni asrash, ularga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va ularni rivojlantirish jamiyatning ma‘naviy-axloqiy yuksalishi uchun muhim shart hisoblanadi. Shu bois qadriyatlarga asoslangan ta‘lim va tarbiya tizimini rivojlantirish zamonaviy pedagogika va lingvodidaktikaning dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Абу Али Ибн Сино. Тиб қонунлари. 1 китоб. – Т.: Мерос, 1993. – Б.5.
2. Фарб фалсафаси (Қ.Назаров таҳрири остида). Т.: Ўзбекистон

файласуфлари миллий жамияти нашриёти “шарқ” 2004. –Б.146.

3. Зиёмуҳаммадов Б. Комилликка элтувчи китоб. – Т; “TURON-IQBOL” нашриёти, 2006. Б.73.

4. Кант И. Сочинения в шести томах. Т.4. Част 1. – М.: Мысл, 1965. – С. 269

5. Каримов И.А. Юксак маънавият- енгилмас куч.Т.: Маънавият. 2008.Б.82.

6. Қадриятлар ва ижтимоий тараққиёт (илмий ишлар тўплами). –Т; “Ўзбекистон”, 1997. –Б.198.

7. М. Бехбудий меросининг миллий ғоя тарғиботидаги аҳамияти (Б.Ҳасанов ва Н.Каримов таҳрири остида). Илмий мақолалар тўплами. Т.: 2014. –Б.90.

8. Мустақиллик изоҳли илмий-оммабоп луғати. (А. Жалолов ва Қ.Хонназаров умумий таҳрири остида). – Т; Шарқ, 1998, Б. 279

9. Назаров Қ. Қадриятлар тизимининг барқарорлиги ва ўзгаришлари.-Т.: Шарқ, 1992. –Б.105.

10. Назаров Қ. Қадриятлар фалсафаси (Аксиология). –Т.: Файласуфлар жамияти нашриёти. 2004. –Б.9 Ўша жойда. Б.9

11. Одилқориев Х.Т. Якубов Ш.У.Миллий ҳуқуқий тизим ва ҳуқуқий қадриятлар.Т.: ЎЗР ИИВ Академияси.2010. – Б.117.

12. Туленов Ж. Қадриятлар фалсафаси. Т.: 1998. –Б.8-9

13. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Қ. –Т.: Қомуслар Бош таҳририяти, 2002.Б.12

14. Ўрта Осиё халқлари хурфикрлилиги тарихидан. –Т.: Фан, 1990.-
SJIF:5.219

Б.104.

15. Фалсафа энциклопедик луғат. Қадрият. -Т.:”Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010. –Б.326.

16. Юсупов Э. Маънавий қадриятлар ва уларнинг тарбиявий аҳамити. Т.: 2003. –Б.29.